

HALK SAğLIğI ARAşTIRMA VE UYGULAMALARI DERGIğI

www.hasaud.com

SAHADAN NOTLAR

Halk Sağlığı Uzmanları Derneğinin Hatay'da Afet Sonrası Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Saha Uygulaması**Turkish Association of Public Health Specialists' Post-Disaster Sexual and Reproductive Health Field Practice in Hatay**Nazan Savaş¹, Türkan Günay², Tacettin İnandı³, Ferhat Yıldız⁴, Erdem Erkoyun⁵, Derya Çamur⁶, Tuğrul Erbaydar⁷, Filiz Abacıgil⁸, Pınar Okyay⁹, Bülent Kılıç¹⁰¹Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Hatay, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5573-1255²Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0874-2637³Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Hatay, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6837-7432⁴Uzm. Dr., Bursa İl Sağlık Müdürlüğü, Bursa, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4415-5955⁵Uzm. Dr., İzmir İl Sağlık Müdürlüğü, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8744-5384⁶Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2970-674X⁷Prof. Dr., Okan Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7778-7521⁸Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Aydın, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4291-0013⁹Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Aydın, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3565-1490¹⁰Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-7032-1422**ÖZET**

Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CSÜS) hizmetleri afetlerde yeterince sunulamayabilir, hizmetlere erişim güçleşir ve başta istenmeyen gebelikler, güvenli olmayan düşükler, cinsel yolla bulaşan hastalıklara (CYBH) bağlı olmak üzere ana ve çocuklarda morbidite ve mortalite artışları olabilir. Hatay, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde en çok etkilenen illerden biri olmuştur. Bu yazıda HASUDER'in Hatay'da afet sonrasında afetlerde Asgari Başlangıç Hizmet Paketi (MISP) saha uygulaması sunulmuştur.

Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER), Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu'ndan (IPPF) üç aylık fon desteği olarak Hatay Büyükşehir Belediyesi ile protokol imzalamış ve Hatay'da 15 Mart 2023'te ilk CSÜS Hizmet Birimini açmıştır. Birimin açılışında İl ve İlçe Sağlık Müdürlükleri bilgilendirilerek destekleri alınmıştır. Üç ay süreyle birimde ve sınırlı sayıdaki mobil ziyarette CSÜS hizmeti sunumu yanı sıra, bölgedeki sağlık kurumlarına, geçici barınma yerlerindeki sağlık birimlerine ve sivil toplum kuruluşlarına aile planlaması malzemesi ve CYBH ilaç desteği sağlanmıştır. Birinci basamakta SRH hizmetlerine ihtiyacın devam etmesi üzerine Haziran 2023'te Direct Relief (DR) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonundan (UNFPA) iki ayrı fon sağlanarak birim sayısı ikiye çıkarılmış, her birim için birer doktor, iki ebe/hemşire ve şoför istihdam edilmiş, mobil hizmet için iki araç temin edilmiştir. Böylece bölge tabanlı ve ağırlıklı olarak mobil hizmet sunmaya devam edilmiştir.

HASUDER, afet sonrasında Hatay'da diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği ile afetten etkilenen kişilere ve kurumlara CSÜS hizmeti sunmada önemli bir katkı sağlamıştır. Bu hizmet modelinin uygulanabilmesi ve geliştirilmesi için paydaşların iş birliği ve hazırlık yapması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Üreme sağlığı, aile planlaması, afet, deprem, Hatay**ABSTRACT**

Sexual and Reproductive Health (SRH) services may not be adequately provided during disasters, access to services becomes challenging, and there can be an increase in morbidity and mortality in mothers and children, primarily related to unwanted pregnancies, unsafe abortions, and sexually transmitted diseases (STDs). Hatay was one of the most affected provinces by Kahramanmaraş earthquakes on February 6, 2023. This article presents HASUDER's field practices of Minimum Initial Service Package (MISP) in Hatay after the disaster.

Turkish Association of Public Health Specialists (HASUDER), with three months of funding support from International Planned Parenthood Federation (IPPF), signed a protocol with Hatay Metropolitan Municipality and opened the first SRH Service Unit on March 15, 2023. Over the three months, in addition to providing SRH services in the unit and during limited mobile visits, family planning materials and STD medication supports were provided to health institutions in the region, health units in temporary shelters, and civil society organizations. Due to the ongoing need to SRH services at the primary health care HASUDER obtained separate funding from Direct Relief (DR) and the United Nations Population Fund (UNFPA) in June 2023.

Geliş tarihi: 28.11.2023; Kabul tarihi: 20.12.2023

© Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi, HASUDER tarafından yayınlanmaktadır. Telif Hakları HASUDER'e aittir.

The number of units was doubled, and each unit employed a doctor, two midwives/nurses, and a driver, with two vehicles provided for mobile services. Thus, the focus remained on providing region-based and predominantly mobile services. HASUDER, with other organizations has significantly contributed to providing SRH services to individuals and institutions affected by the disaster. Stakeholders need to collaborate and prepare for the application and development of this SRH service model.

Keywords: Reproductive health, family planning, disaster, earthquake, Hatay

Sorumlu Yazar: Nazan Savaş, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Hatay, Türkiye

E-posta: drnazansavas@gmail.com

Asgari Başlangıç Hizmet Paketi (MISP)

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) "Üreme sistemi, onun fonksiyonları ve işleyiş süreciyle ilgili sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, tüm bunlara ilişkin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden bütünüyle iyi olma durumu olup, aynı zamanda insanların tatmin edici, güvenli bir cinsel yaşamlarının olması ve üreme yeteneklerini kullanmada karar verme özgürlüğüne sahip olmaları" şeklinde tanımlanabilir (1). İnsani kriz ve afetlerde mahremiyet alanlarının daralması ya da kaybolması, sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler ve sağlık kurumlarının kapasitelerinde azalma gibi değişen koşullar nedeniyle CSÜS hizmetleri daha önemli hale gelir.

Afetlerde CSÜS hizmetlerine talep azalmaz, üstelik cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH) ve HIV (İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü) bulaşma riski, güvenli olmayan düşük ve doğumlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (TCDŞ) riski, kadın ve kız çocuklarının savunmasızlığı artar (2). CSÜS hizmetlerinin yeterince sunulmaması; anne ve çocuk ölümlerinde artışa, istenmeyen gebeliklere, isteyerek düşüklere ya da istenmeyen çocuklara neden olur (3,4). Bu nedenle afetlerde CSÜS hizmetlerinin planlanması, koordinasyonu, sunulması ve hizmetlere erişimin sağlanması öncelikli ve önemlidir (5).

Afet durumlarında CSÜS hizmetlerini sunmak üzere, Birleşmiş Milletlerin Kriz Durumlarında Üreme Sağlığı için Kurumlararası Çalışma Grubu (IAWG) tarafından geliştirilen Asgari Başlangıç Hizmet Paketi (MISP) önerilmekte ve afetlerin ilk günlerinden itibaren müdahale ve iyileşme süreci boyunca MISP'in her insani müdahale ile entegre edilmesine vurgu yapılmaktadır (5,6)

Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı için MISP'in altı hedefi şu şekildedir:

1. Uygulama için liderlik yapacak kuruluşun belirlenmesini sağlayın.
2. Cinsel şiddetin önlenmesi ve hayatta kalanların ihtiyaçlarına yanıt verin.
3. HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıkların bulaşmasını önleyin ve bunlara bağlı hastalık ve ölüm oranlarını azaltın.
4. Aşırı anne ve yenidoğan hastalık ve ölümlerini önleyin.
5. İstenmeyen gebelikleri önleyin.

6. Mümkün olan en kısa sürede birinci basamak sağlık hizmetlerine entegre edilecek kapsamlı CSÜS hizmetlerinin planlanması ve tüm bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için sağlık sektörü ve paydaşlarıyla ortak çalışın (6).

Ülkemizde 1999 Marmara Depremi'nden sonra afet dönemlerinde CSÜS sorunlarına yönelik hizmetlerin en kısa sürede başlaması "Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi" çerçevesinde ele alınmıştır (7). Bütünleşik Afet Yönetim Sisteminde; risk azaltma, hazırlık, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme faaliyetlerinin yanı sıra, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanılması da yer almaktadır (8). Ancak günümüze kadar Bütünleşik Afet Yönetimi yaklaşımlarında yetersiz kaldığı görülmüştür (8). 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan merkezli 7.7 Mw ve 7.6 Mw büyüklüğünde iki büyük depremden sonra yıkımın olduğu bölgelerde CSÜS hizmetleri aksamış, yeterince sunulamamış, çadırkent, konteynerkent ve düzensiz geçici barınma alanlarında CSÜS hizmetlerinin verilemediği görülmüştür (6 – 8). Var olan hizmetlerin yalnızca gebelik izlemi ve doğum odaklı olduğu, aile planlanması (AP) ve cinsel sağlık alanında danışmanlık, yöntem sunumu ve klinik hizmetlerin yetersiz olduğu saptanmıştır (9)

Hatay ili 6 Şubat depremlerinde en çok etkilenen illerden birisi olmuştur. Hatay ili 2022 nüfusu 1.686.043, doğurgan çağ kadın nüfusu 4.382.371'dir (10). Hatay ilinde Toplam Doğurganlık Hızı, Bebek Ölüm Hızı ve Anne Ölüm Oranı ülke ortalamasına göre yüksek olup Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye yerleşmiş olan Suriyeli sığınmacı sayısı da fazladır (11,12). Deprem ile yaşanan afet nedeniyle bölgedeki hastaneler ve birinci basamak sağlık hizmet veren kuruluşlar ciddi zarar görmüş, anne ve çocuk sağlığı açısından bu bölgede risk daha da artmıştır. Ayrıca, bu alanda hizmet veren sağlık çalışanları da afetten olumsuz etkilenmiş, hizmet verme konusunda yetersiz kalmıştır. Yerel ve ulusal kapasite, bu bölgede üreme sağlığı hizmetlerini sunmaya yetmemiştir (13).

Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER) 6 Şubat Kahramanmaraş depremleriyle yaşanan afet sonrasında Hatay'da aksayan CSÜS hizmetlerine katkı sağlamak amacıyla bir saha uygulaması projesi geliştirerek afetin birinci ayında uygulamaya başlamıştır.

Hatay'da MISP Uygulaması

Proje, afette CSÜS hizmeti saha uygulaması olup HASUDER'in Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu (IPPF)'den 15 Mart –15 Haziran 2023 tarihlerini kapsayan üç aylık finansman sağlanması ve Hatay Büyükşehir Belediyesi (HBB) ile iş birliği protokolü imzalamasıyla 15 Mart 2023 tarihinde Hatay'da başlamıştır (14,15). Protokol kapsamında HBB'den sağlık hizmeti sunucuları için yemek ve barınma ile hizmet birimi için konteyner desteği temin edilmiştir. Protokolün 5. maddesinde gerekli finansman sağlanması ve taraflarca uygun görülmesi durumunda hizmetin uzatılacağı da belirtilmiştir. Hizmetin eşgüdüm ve koordinasyonu için Hatay İl Sağlık Müdürlüğü, İlçe Sağlık Müdürlükleri, özel bir kadın doğum hastanesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (HMKÜ) Tıp Fakültesi Hastanesi Sahra Kadın Doğum Polikliniği, Hatay Tabip Odası, Hatay Adliyesi, Hatay Barosu ve geçici barınma yerlerindeki sağlık birimlerine bilgi verilmiştir. Hizmetin erken başlayabilmesinde Hatay İl Sağlık Müdürlüğü, Antakya ve Defne İlçe Sağlık Müdürlüklerinin olumlu desteği önemli rol oynamıştır. IPPF fonuyla afet sonrası ilk üç ay sunulan hizmet sırasında, yıkımın çok olduğu ilçelerde Aile Sağlığı Merkezlerinin (ASM) büyük kısmının ağır hasar aldığı, 2023 yılı Haziran ayına kadar hizmete başlayamadığı ve sahada CSÜS hizmetlerinin büyük ölçüde verilemediği gözlenmiştir. Haziran ayında Direct Relief (DR) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'ndan (UNFPA) iki ayrı fon sağlanarak, iki ayrı ekip ile bölge tabanlı ve daha çok mobil ağırlıklı CSÜS hizmeti sunulmasına devam etme kararı alınmıştır. DR'den 15 Haziran 2023 – 15 Mart 2024 dönemi için, UNFPA'dan (Amerika Birleşik Devletleri Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu ekonomik desteğiyle) ise 1 Ağustos – 31 Aralık 2023 dönemi için fon sağlanmıştır (16).

IPPF fonlu HASUDER– CSÜS Birimi; Antakya Expo'da Mersin Büyükşehir Belediyesi (MBB) – Lions Çadirkentinde kurulmuş ve 15 Mart 2023'te hizmet vermeye başlamıştır. MBB – Lions Çadirkentinde nüfus çok dinamik olmakla birlikte, hizmetin başlangıcında yapılan sayımda 881 kişi olarak saptanmıştır. Hizmet kapsamında CYBH tanı ve tedavisi, AP danışmanlığı ve yöntem verilmesi, üçüncü trimester gebelerin güvenli doğum için takip ve yönlendirilmesi gerçekleştirilmiş, olası kadına yönelik şiddet konusunda eğitim ve ihtiyacı olanlara hijyen malzemeleri (çamaşırı, ped vb) verilmiştir.

Birimde iki hemşire ve bir kısmı HASUDER Üreme Sağlığı Çalışma Grubundan olan gönüllü halk sağlığı uzmanı doktorlar dönüşümlü olarak çalışmış, sahada ise bir proje koordinatörü ve iki saha koordinatörü halk sağlığı uzmanı görev almıştır. Saha koordinatörleri HMKÜ Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda görev yapan HASUDER üyesi öğretim üyeleridir. Ayrıca HASAUD 2023; 1(1): 88-93

HBB Sağlık İşleri Daire Başkanlığı MBB – Lions Çadirkent Revir çalışanları ve gönüllü sağlık çalışanları çadırlara ve çevre yerleşim yerlerine yönelik hizmetlere destek olmuştur.

IPPF fonlu HASUDER CSÜS Birimi ile daha çok sabit birimde hizmet sunulmuş, birimin aracı olmadığı için sınırlı sayıda mobil hizmet gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bölgedeki devlet sağlık kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılmış, bu kurumlara AP malzeme ve CYBH tedavisi için ilaç desteği sağlanmıştır. Sevki gereken ve rahim içi araç (RIA) uygulamasına karar verilen kadınlar HBB'nin sağladığı araç desteği ile HMKÜ Tıp Fakültesi Sahra Hastanesi Kadın Doğum Polikliniği'ne götürülmüştür. 15 Haziran 2023 tarihine kadar sunulan tüm hizmetlere ait veriler HASUDER proje ekibi tarafından geliştirilen kişisel google formları girilmiş ve günlük hekim raporları tutulmuştur.

Direct Relief fonlu HASUDER-CSÜS Birimi; MBB– Lions Çadır Kentinde ilk birimin devamı şeklinde 15 Haziran 2023'te hizmet vermeye başlamıştır. 12 Temmuz 2023'te mobil hizmet sunulabilmesi için bir taşıt satın alınmış, iki hemşireden oluşan IPPF ekibine, bir pratisyen doktor ve sağlık lisesi mezunu bir şoför dahil edilmiştir (16). Ekip doktoru ve hemşireleri HASUDER'in Halk Sağlığı Okulunun çevrimiçi "Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Kursu"na katılarak sertifika almışlardır. Ekip çalışanları aynı zamanda Arapça konuşabilmektedir.

Birim, içinde bulunduğu çadirkentin AFAD tarafından devir alınması üzerine 17 Temmuz 2023'te ağırlıklı olarak HBB personelinin kaldığı Expo– ROTARY konteynerkente taşınmıştır. Burada birime başvurulara sunulan hizmetin yanı sıra ağırlıklı olarak Defne ve Samandağ ilçelerinde bulunan konteyner kentlere, çadirkentlere, düzensiz çadır yerleşkelerine ve mahalle/köylere planlama yapılarak düzenli mobil hizmet sunulmaya başlanmıştır. Köylere mobil hizmetlerde HBB Muhtarlık Daire Başkanlığından, merkezdeki mobil hizmetlerde ise Defne İlçe Sağlık Müdürlüğünden destek alınmıştır. Mobil hizmete doktor ve dönüşümlü olarak bir hemşire çıkmakta, diğer hemşire birimde görev yapmaktadır (17).

Birimin tüm faaliyetleri günlük hekim raporları ve kişisel form ile kayıt altına alınmaktadır. Kayıt için 15 Haziran– 30 Temmuz 2023 tarihleri arasında günlük hekim raporları kullanılmış, 31 Temmuz 2023'ten itibaren bu raporlara yeniden düzenlenen kişisel form da eklenmiştir. Kişisel formlar mobil hizmet sırasında sahada elle doldurulmakta, daha sonra google-forms olarak dijital alana aktarılmaktadır (17).

UNFPA fonlu HASUDER-CSÜS Birimi; 1 Ağustos tarihinde Antakya'da yaklaşık beş bin kişinin yaşadığı Koç Konteynerkentte kurulmuştur. CSÜS ekibi bir

pratisyen doktor, bir ebe, bir hemşire ve acil tıp teknisyeni bir şoförden oluşturulmuştur. Ekip doktoru, ebe ve hemşiresi Arapça bilmektedir. Ekip, hizmet süresi içinde HASUDER'in Halk Sağlığı Okulunun "Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Kursu" yanı sıra, Sağlık Bakanlığı tarafından verilen "Üreme Sağlığı Kursu"nu da tamamlamıştır (18). Zaman zaman UNFPA tarafından verilen eğitimlere de katılmaktadırlar.

Mobil hizmet sunulabilmesi için özel düzenlenen bir taşıt kiralanmıştır. Bu araç ile hemen her gün bir doktor ve bir ebe ya da hemşire ile geçici yerleşim yerlerine gidilmekte, mobil hizmete gitmeyen personel birimde hizmet vermektedir. Hizmet ağırlıklı olarak Antakya ilçesi ve çevresine yapılmaktadır (18). Hizmet sunulanların yaklaşık yarısını Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Birimin tüm faaliyetleri hekim tarafından günlük raporlamakta, sunulan hizmetler sahada elle formlara girilmekte daha sonra birimde yeni kişisel Google formlara aktarılmakta ve ayrıca UNFPA'nın ZOHO (Small Office/ Home Office) sistemine kaydı yapılmaktadır (18). ZOHO sistemine veri girişlerinde iki HMKÜ Tıp Fakültesi öğrencisinden destek alınmaktadır.

HASUDER CSÜS Birimleri'nin Donanımı: Jinekolojik muayene için jinekolojik masa ve araç gereci, tansiyon aleti, bebek ve erişkin tartıları, bilgisayar, barkovizyon ve sunum perdesi, mobil telefon ve hattı gibi donanımları proje fonları tarafından satın alınmıştır. Masa, sandalye, dolap gibi donanımları ise proje süresince kullanılmak üzere HBB'den temin edilmiştir. Mobil araçların iç tasarımı hasta hekim görüşmelerine uygun tasarlanmıştır.

Mobil hizmetlerin uygulanması: HASUDER CSÜS Birimleri'nde mobil ziyaretler iki tür yapılmaktadır. Birincisi tanıtım ve hizmet planlama amacı ile yapılan kısa ziyaretler, ikincisi hizmet ziyaretleridir. Tanıtım ziyaretlerinde genellikle geçici yerleşim biriminin sorumlusu, aile hekimi, muhtar ya da "önder kadın" olarak adlandırılan önder kişilerle temas kurularak hizmetin içeriği tanıtılmakta, kabul edilirse bir planlama oluşturularak hizmet amaçlı gidilmektedir.

Hizmetin içeriği: HASUDER CSÜS Birimlerinin öncelikli hedef nüfusu 15-49 yaş üreme çağı kadınlarıdır. Ayrıca birime başvuran ya da mobil hizmetlerde tespit edilen ve eğitimlere katılan menopoz sonrası kadınlara da hizmet verilmektedir. Hizmet kapsamında bireysel ya da grup şeklinde kişisel hijyen, el yıkama, kendi kendine meme muayenesi, emzirme ve Kegel egzersizi eğitimleri yapılmakta, AP yöntemleri tanıtılmakta, kadına yönelik şiddet konusunda bilgilendirme yapılmaktadır. Grup eğitimlerine 30-40 kadın alınmaktadır. Eğitim sonrasında AP yöntemi kullanmak isteyen kadınlara bire bir genel ve yonteme HASAUD 2023; 1(1): 88-93

özel AP danışmanlığı yapılarak, uygun yöntem verilmektedir. Ayrıca şikâyeti olan kadınlardan anemnez alınarak, muayene yapılmakta, CYBH ve idrar yolu enfeksiyonu (İYE) tanısı konularına tedavileri verilmekte, gebelik testi uygulanmakta ve gerekli görülen vakalar HMKÜ Tıp Fakültesi Kadın Doğum Polikliniği'ne sevk edilmektedir. Birimde korunmasız cinsel ilişkide gebeliği önlemek üzere kullanılacak ertesi gün hapi de bulunmaktadır. İhtiyacı olanlara iç çamaşırı, bebek anne kiti ve hijyen paketi de verilmektedir. Tüm bu hizmetler ücretsiz olarak sunulmaktadır.

Hatay'da MISP Hizmetleri Değerlendirmesi

IPPF destekli HASUDER-CSÜS Birimi'nde 1000'i çadırkent ve birime başvuranlar olmak üzere çok sayıda mobil hizmette toplamda yaklaşık 3000 kadına hizmet sunuldu. Ayrıca proje ve saha koordinatörleri tarafından Hatay İl Sağlık Müdürlüğü, Antakya ve İskenderun İlçe Sağlık Müdürlüğü, HMKÜ Tıp Fakültesi Kadın Doğum Sahra Polikliniği, bir özel sağlık kuruluşu, Dünya Doktorları, Türk Tabipler Birliği, geçici yerleşim yerleri sağlık birimleri başta olmak üzere on iki farklı yere birim tanıtımı yapılarak birimi tanıtan broşür ve afişler bırakıldı; CYBH ilacı ve AP yöntem malzemesi verildi. Toplamda 469 kadına oral kontraseptif, 754 kadına kondom, 352 kadına gebelik testi ve 17 kadına ertesi gün hapi verildi.

Direct Relief fonlu HASUDER-CSÜS biriminde 16 Haziran – 29 Eylül tarihleri arasında birimde ve mobil hizmetlerde toplam 1255 kadına, UNFPA fonlu CSÜS Biriminde ise 1 Ağustos – 29 Eylül arasında 981 kadına hizmet sunuldu.

Toplam olarak 15 Mart – 29 Eylül 2023 tarihleri arasında üç birimde ve mobil hizmetlerinde çoğunluğu üreme çağında olan 5236 kadına CSÜS hizmeti sunuldu. Bu kadınların %98,4'üne (5152) AP, kendi kendine meme muayenesi, Kegel egzersizi ve hijyen konularında eğitimler, %40,4'üne (2111) CYBH tedavisi ve %33,2'sine (1739) AP yöntemi verildi.

HASUDER-CSÜS birimlerinde ve mobil hizmetlerde üç ayda sunulan hizmetler **Tablo 1'de** gösterildi.

IPPF HASUDER-CSÜS Birimi kayıtlarına göre; hizmet alan 440 kadın için yapılan değerlendirmede kadınların %89,6'sı 15-49 yaş grubunda yaş ortalaması 34,8±11,1 (9-78) yıl ve %2,1'i Suriyeli sığınmacı idi. %33,2'si ilkökul, %34,1'i ortaokul, %15,2'si lise, %9,0'u üniversite mezunu idi. %84,6'sı çadırda kalmaktaydı. Hizmet alan kadınların %51,4'ü hizmet biriminin bulunduğu çadırkentte yaşamaktaydı. Kadınların %47,9'u aile planlaması hizmetleri için, %31,1'i CYBH tedavisi için başvurdu, tüm kadınlara eğitim ve hijyen kiti verildi.

Direct Relief HASUDER-CSÜS Birimi kayıtlarına göre; hizmet alan kadınların %67,8'i 15-49 yaş grubunda olup, yaş ortalaması 42,7±13,4 (11-89) yıl ve %4,4'ü Suriyeli sığınmacı idi. %28,1'i okuryazar değil, %10,9'u

Tablo 1. Hatay'da Afet Sonrası HASUDER'in Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Birimleri Faaliyetleri ve Yararlanan Kadın Sayıları

	IPPF	DR	UNFPA	Toplam
	Destekli Birim (15Mart-15Haziran) (N=3000)	Destekli Birim (16Haziran-29Eylül) (N=1255)	Destekli Birim (1Ağustos-29Eylül) (N=981)	(N=5236)
	Sayı (yüzde)	Sayı (yüzde)	Sayı (yüzde)	Sayı (yüzde)
Mobil hizmet verilen	2000 (66,7)	1200 (95,6)	793 (80,8)	3993 (76,3)
Birimde hizmet verilen	1000 (33,3)	55 (4,4)	188 (19,2)	1243 (23,8)
Eğitim verilen	3000 (100,0)	1195 (95,2)	957 (97,6)	5152 (98,4)
Cinsel yolla bulaşan enfeksiyon tanı-tedavisi yapılan	192 (6,4)	535 (42,6)	517 (52,7)	1244 (23,8)
İdrar yolu enfeksiyonu tanı-tedavisi yapılan	636 (21,2)	68 (5,4)	163 (16,6)	867 (16,6)
Kondom verilen	754 (25,1)	263 (20,9)	91 (9,3)	1108 (21,2)
Oral kontraseptif verilen	469 (15,6)	22 (1,7)	69 (6,2)	560 (10,7)
Enjektabl kontraseptif uygulanan	10 (0,3)	10 (0,8)	11 (1,1)	31 (0,6)
Ertesi gün hapi verilen	17 (0,6)	2 (0,2)	-	19 (0,4)
Rahim içi araç uygulanan	6 (0,2)	8 (0,6)	7 (1,0)	21 (0,4)
Gebelik ve gebelik sonrası takip edilen	10 (0,3)	11 (0,9)	5 (5,1)	26 (0,5)
Gebelik testi yapılan	352 (11,7)	8 (0,6)	32 (3,2)	392 (7,5)

okuryazar, %33,6'sı ilkokul mezunu ve %32,7'si çadır, %29,3'ü de konteynırlarda kalmaktaydı.

Kadınların %3,1'i gebe idi. Gebe olmayan üreme çağındaki evli kadınların %50,0'ı halen doğum kontrol yöntemi kullanmıyor, %18,8'i geri çekme yöntemi, %12,6'sı tüp ligasyonu, %8,0'ı RİA, %4,1'i kondom, %2,7'si de oral kontraseptif kullanıyordu. Kadınların %20,3'ü daha önce en az bir kez kürtaj olmuştu. Kadınların %24,3'üne modern AP yöntemi verildi. Bunlardan %86,2'si kondomdu. En fazla kondom verilme sebebi CYBH bulaşının önlenmesi idi. Kadınların %42,6'sında vajinal akıntı, genital bölgede kaşıntı, kasık ağrısı, %5,4'ünde idrar yaparken yanma, sık idrara çıkma şikayetleri vardı. Bu kadınlara tedavileri verildi, gerek görülen vakalar sevk edildi. Ayrıca pamuklu iç çamaşırı, ped ve hijyen kiti sağlandı.

UNFPA HASUDER-CSÜS Birimi kayıtlarına göre; hizmet alan kadınların %9,7'si okuryazar değil, %3,9'u okuryazar, %34,9'u ilkokul mezunu olup, %14,0'ü Suriyeli sığınmacı idi. Kadınların %5,4'ü gebeydi. %18,6'sı en az bir kez kürtaj olmuştu. %54,7'sinin vajinal akıntı, kaşıntı, %16,1'inin de sık idrara çıkma ve yanma şikayeti vardı. %0,4'ünün istenmeyen gebeliği bulunmakta idi. Halen en sık kullandıkları AP yöntemleri sırasıyla; geri çekme (%17,5), rahim içi araç (%10,2), erkek kondomu (%9,1) ve tüp ligasyonu (%7,7) idi. Kadınların %18,4'üne modern AP yöntemi verildi. 107 kadına UNFPA hijyen kiti, 56 kadına UNFPA gebelohusa kiti verildi. İhtiyacı olan kadınlara pamuklu iç çamaşırı, ped verildi. Ayrıca beş çocuk izlemi, 5 gebe izlemi gerçekleştirildi.

Sonuçlar

HASUDER, 6 Şubat Kahramanmaraş depremleriyle yaşanan afetin ikinci ayında Hatay'da ilk CSÜS Birimi'ni bir çadırkentte açmıştır. Birimde ve sınırlı sayıda mobil hizmette üç ay süreyle CSÜS hizmeti sunmuş, afetten etkilenen sağlık kuruluşlarına, geçici barınma yerlerindeki sağlık birimlerine ve sivil toplum kuruluşlarına AP malzemesi ve CYBH ilaç desteği sağlamıştır. Bölgede CSÜS sorunlarının fazla gözlenmesi ve birinci basamakta hizmetin yeterince başlayamaması üzerine, afetin beşinci ayında birim sayısını ikiye çıkarmış, iki hizmet aracı ile yıkımın en fazla olduğu Antakya ve Defne ilçelerinde bölge tabanlı, ağırlıklı olarak mobil hizmet sunmaya devam etmiştir. Böylece afetin 7. ayında Hatay'da önemli sayıda kadına eğitim ve AP danışmanlığı verilmiş, AP yöntemi ve CYBH tanı tedavi desteği sağlanmış, ihtiyacı olanlara çamaşır, hijyen ve doğum kiti dağıtılmıştır. Sunulan bu hizmette üç farklı uluslararası kuruluşun fon sağlanmış, yerel yönetim ile protokol yapılarak destek alınmıştır. Bir uzmanlık derneği olarak HASUDER'in yerel yönetim ve uluslararası kuruluşlarla kamunun da desteğini alarak yaptığı bu çalışma afet döneminde sunulabilecek

hizmetler için iyi bir modeldir. Afete dirençli toplum yaklaşımında sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, yerel yönetimler, merkezi yönetim, üniversiteler, kamu ve özel kurumlar afet öncesinde, afet sırasında ve afet sonrasında bilme dayalı, hızlı ve koordineli bir şekilde birlikte çalışmalıdır.

Hizmetin ücretsiz sunulması ve sabit hizmet yanında mobil hizmetin de olması, gerçekleştirilen bu saha uygulamasının başarısında önemlidir. Ancak bu durum aynı zamanda afette CSÜS hizmetine olan ihtiyacın da göstergesidir. Afetten sonra birinci basamakta en kısa sürede CSÜS hizmetleri başlatılmalıdır.

Teşekkür (Alfabetik Sıraya Göre)

Ahmet Uzuntaş, Aycan Reyhanoğulları, Burcu Tokuç, Deniz Erdal, Dila Kavukçu, Eda Gülüm, Ezginur Batman, Fatma Güven, Gökçe Hazar Otçu, Gülçin Yapıcı, Hasret Liman, Leman Emine Önder, Mehmet Erdem, Mehtap Erdoğan, Meryem Kuh, Nergizcan Emir, Nureddin Özdener, Ömer Faruk Atılgan, Ozan Özçelik, Şeyma Yüsrâ Soğanda, Zeynep Güzey ile Hatay Büyükşehir Belediyesi (HBB), Direct Relief (DR), Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu (IPPF), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye Ofisine değerli katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. Regional Office for Europe. (2000). Definitions and indicators in Family Planning Maternal& Child Health and Reproductive Health used in the WHO Regional Office for Europe. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe.
2. IPPF, MISP Readiness Assessment. Assessing Readiness to Provide the Minimum Initial Service Package (MISP) for Sexual and Reproductive Health in Emergencies. 2020 Version for field testing. s.4. İnternet Erişim Adresi (14.10.2023); https://botswana.unfpa.org/sites/default/files/vacancies/misp_readiness_assessment.pdf
3. Kalanlar B. Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı. Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics. 2018;4(1):54-60 <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-afetlerde-cinsel-saglik-ve-ureme-sagligi-81225.html>
4. The United Nations PopulationFund (UNFPA). Reproductive Health for Communities in Crisis UNFPA EMERGENCY RESPONSE. ISBN 0-89714-619-0 E/10,000/2001 https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/crisis_eng.pdf
5. IAWG, Expanding access to sexual and reproductive health in crises. İnternet Erişim Adresi (13.10.2023): <https://iawg.net/>
6. Minimum Initial Service Package (MISP) for Reproductive Health in Crisis Situations: <https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/MISP-Reference-English.pdf>
7. Gökçe İ, Gerçek Öter G. Bütünleşik Afet Yönetim Sisteminde Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hizmetleri, 1 st International Conference on Frontiers in Academic, February, 18-21, 2023: Konya
8. Macit İ. Bütünleşik Afet Yönetim Sistemleri İçin Karar Destek Sistemi Geliştirilmesi: Mobil Uygulama Örneği. Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi, 2018, 2(1):23-41
9. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 6 Şubat 2023 Depremleri Üçüncü Saha Raporu. 12 Mayıs 2023, Ankara.s.9. İnternet Erişim Adresi (15.11.2023): <https://hasuder.org/Dokumanlar/EkIndir/fd603927-a389-a219-d620-3a0b3590822b>
10. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. İnternet erişim adresi (15.11.2023): HASAUD 2023; 1(1): 88-93

11. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2022. İnternet Erişim Adresi (20.11.2023): <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuculari-2021-45500>
12. Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Ekim 2023 – Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. İnternet Erişim Adresi (20.11.2023): https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gad_source=1&gclid=CjwKCAIA04arBhAkEiwAuN0sljhpzK_wF_xK8ZWRc5h3iH82kAihag_001SxT0Yt0DIBDbHRoiVBoCRlAQAvD_BwE
13. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER). 6 Şubat Depremleri Hatay İli Saha Raporu. HASUDER; 2023 Feb. İnternet Erişim Adresi (25.11.2023): <https://www.halksagligiokulu.org/Kitap/DETAY/6-subat-depremleri-hatay-ili-saha-raporu/82ad8224-3e45-dceb-d7e4-3a099b97091b>
14. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği'nin resmi twitter hesabı. İnternet Erişim Adresi (20.11.2023): <https://x.com/hasuder/status/1636519302915301376?s=20>
15. Ankahaber.net. İnternet Erişim Hesabı (21.10.2023) https://ankahaber.net/haber/detay/hatay_buyuksehir_belediyesi_ve_hasuder_arasinda_depremzedelere_ureme_sagligi_hizmeti_verilmesi_icin_protokol_imzalandi_133727
16. Direct Relief. Turkey-Syria Earthquake 2023. <https://www.directrelief.org/2023/06/direct-relief-disburses-2-million-in-funding-for-groups-continuing-earthquake-response-in-turkey-syria/>
17. Savaş N, İnandı T, Önder LE, Güzey Z, Reyhanoğulları A, Çamur D, Erbaydar T, Kılıç B. (2023) Hatay'da Afet Sonrası Direct Relief ve HASUDER İşbirliğiyle Yapılan Üreme Sağlığı Hizmetleri Uygulaması. 7. Uluslararası, 25. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Sözlü Bildiri, Antalya, 14-17 Aralık 2023.
18. İnandı T, Savaş N, Gülüm E, Emir N, Kuh M, Çamur D, Erbaydar T, Kılıç B. (2023) Cinsel sağlık ve üreme sağlığı saha uygulaması (HASUDER-HBB-UNFPA). 7. Uluslararası, 25. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Sözlü Bildiri, Antalya, 14-17 Aralık 2023.